

Język migowy jako środek komunikacji społecznej osób głuchych

The sign language as a medium of social communication of the deaf people

PAULINA KOWALSKA^{1/}, TOMASZ DURKO^{2/}

^{1/} Oddział Laryngologiczny Wojewódzkiego Specjalistycznego Szpitala im. M. Pirogowa

^{2/} I Klinika i Katedra Otolaryngologii Uniwersytetu Medycznego

Dla wielu osób głuchych język migowy jest sposobem porozumiewania się, będąc nośnikiem informacji przez gest i ruch. Klasyczny język migowy jest językiem wytworzonym przez samych głuchych dla realizacji naturalnej potrzeby wyrażania się. Język migowy ma wiele definicji i jest formą komunikacji między samymi głuchymi i z ludźmi słyszącymi. Specjalną rolę w komunikacji ludzi głuchych odgrywa język ciała, który jest elastyczny i dlatego może być używany zarówno przez ludzi głuchych, jak i słyszących.

Pierwsze informacje na temat zastosowania języka migowego pochodzą z XII wieku, a pierwszy alfabet palcowy pochodzi z XVI wieku. Jego dynamiczny rozwój nastąpił na przestrzeni ostatnich 300 lat. Do 1880 r. w wielu państwach język migowy rozwijał się głównie w szkołach dla głuchych. Powstało też wiele stowarzyszeń promujących ten język. W XX wieku duży wpływ na środowisko ludzi głuchych odegrała działalność ludzi słyszących, mających kontakt z niepełnosprawnymi słuchowo. System edukacyjny przyjęty obecnie dąży do wyrównania możliwości ludzi niepełnosprawnych. Język migowy jest narzędziem, które pozwala ludziom głuchym na uczestnictwo w procesie edukacyjnym i jest uznawany za pełnoprawny środek porozumiewania się.

Słowa kluczowe: osoby głuche, język migowy, język migany, język ciała, środek komunikacji

For many deaf people the sign language is a way of communication using gestures and body movements to convey information. The classic sign language has been created by the deaf themselves to satisfy their natural need for self-expression. There are several definitions of the sign language; it is considered to be a set of measures used by deaf people in the communication between themselves and with the hearing ones. Body language plays a special role in communication of the deaf people. It is flexible, so it can be used by the deaf people and the hearing individuals. The first reports on the sign language date back to XII century and the first examples of finger alphabets emerged in XVI century. However, a dynamic development of finger alphabets has occurred during the recent 300 years. By 1880, in most countries, the sign languages have been developed primarily in the schools for the deaf. There are many societies promoting the development of the sign language. In the XX century a major impact on the environment of the deaf was connected with the activity of the hearing people interacting with those who were unable to hear. Current education system strives to alleviate the handicaps of the disabled people. The signed language is a new tool that allows deaf people fully participate in the educational process and it is recognized as a full-fledged tool of communication.

Key words: deaf people, sign language, signed language, body language, tool of communication

© Otorynolaryngologia 2011, 10(2): 62-64

www.mediton.pl/orl

Adres do korespondencji / Address for correspondence

Lek. med. Paulina Kowalska
Oddział Laryngologiczny Wojewódzkiego Specjalistycznego Szpitala im. M. Pirogowa
90-531 Łódź, ul. Wólczańska 191/195
tel. (42) 636 76 11 w. 292; e-mail: paulinak@mp.pl

Wstęp

Głuchota wrodzona bądź nabyta we wczesnym dzieciństwie może utrudniać komunikację społeczną, uniemożliwiając opanowanie mowy. Dla wielu niesłyszących praktycznym środkiem porozumiewania się staje się język migowy, w którym nośnikiem

informacji jest gest i ruch. Klasyczny język migowy jest językiem wytworzonym przez samych niesłyszących dla realizacji naturalnej potrzeby wyrażania się [1].

W piśmiennictwie możemy znaleźć różne definicje języka migowego. Jedną z nich podali Szczepan-

kowski i Koncewicz i mówi ona, że jest to „zespół środków stosowanych przez osoby niesłyszące w porozumiewaniu się pomiędzy sobą i z osobami słyszającymi, obejmujący właściwe danym środowiskom słownictwo oraz sposób przekazywania znaków migowych” [1]. Szczepankowski uszczegóławia wymienioną wyżej definicję języka migowego uważając, że język ten składa się ze słownictwa obejmującego kilka tysięcy pojęciowych znaków migowych, gramatyki o charakterze pozycyjnym oraz przestrzennej organizacji wypowiedzi. Uzupełnienie tych środków stanowią znaki migowe, tj. mimika i pantomimika, gesty wtrącone nie będące znakami migowymi oraz zachowania kinetyczne. Organizacja przestrzenna wypowiedzi jest elementem charakterystycznym wyłącznie dla języków migowych i ma dominujące znaczenie w przekazie” [2].

Nieco inną definicję podaje B. Hoffman: „języki migowe (...) to systemy znaków niefonicznych, otwartych, konwencjonalnych, dwusygnałowych, o różnym poziomie abstrakcji, na które składają się statyczne oraz dynamiczne układy i ruchy rąk i ciała, naturalne gesty i gestykulacja, naturalna mimika i konwencjonalizowana pantomimika” [3].

Znaki należące do słownictwa migowego określające słowa nazywane są znakami ideograficznymi, natomiast znaki określające litery i liczby – znakami daktylograficznymi (daktylogicznymi). Szczególną rolę w porozumiewaniu się ludzi niesłyszących odgrywa także język ciała, rozumiany jako wypowiedź ciała dla celów komunikacyjnych [3]. W jego skład wchodzi mimika twarzy, gesty, gestykulacja i pewne konwencjonalne znaki wynikające z tradycji, język ten nie obejmuje jednak słów. Język ciała jest elastyczny, dlatego może być wykorzystywany kreatywnie w wypowiedzi zarówno osób dotkniętych głuchotą, jak i słyszących, a ponieważ często rozumiemy go intuicyjnie, bywa pomocny w porozumiewaniu się osób słyszących i niesłyszących, szczególnie w wyrażeniu emocji. W obrębie języka migowego wyodrębnia się tzw. „migi” naturalne, czyli praktycznie zrozumiałe dla każdego powszechne gesty oraz „migi” spontaniczne, używane w konkretnym środowisku (np. rodzinie bądź grupie edukacyjnej) [3].

Pierwsze wzmianki o stosowaniu alfabetów palcowych pochodzą z XII w., a pierwsze zachowane do dziś wzory alfabetów palcowych z XVI w. Dynamiczny rozwój alfabetów palcowych liczy sobie około 300 lat. Od początków XIX w. rozpowszechniały się w Polsce ujednolicone, skonwencjonalizowane alfabety palcowe. Prawdopodobnie pierwszym opublikowanym na ziemiach polskich był „Alfabet palcowy” wykonany w drzeworytni warszawskiego

Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych w 1869 r., rysowany i rytowany przez głuchoniemego Adama Skwarę. Pojawiały się także inne wzorce, np. J. Hollaka i T. Jagodzińskiego z 1879 r. [3].

Ryc. 1. Współczesny polski alfabet palcowy [2]

Do roku 1880 w większości krajów języki migowe rozwijały się głównie w szkołach dla niesłyszących ze względu na szerokie wykorzystanie w nauczaniu tzw. metody mimicznej. Spowodowało to powstanie w przeciągu ostatnich 200 lat wielu języków migowych, których znaki ideograficzne w zakresie pojęć konkretnych były podobne, a czasem identyczne, natomiast znaki alfabetów palcowych często w sposób zasadniczy różniły się od siebie. Język migowy w owym okresie różnił się znacznie od mówionych języków naturalnych, szczególnie w zakresie gramatyki.

Po 1876 r. następuje dynamiczny rozwój ruchu społecznego niesłyszących, powstają liczne stowarzyszenia, co sprzyja rozwojowi języka migowego poza szkołami. W XX w. duży wpływ na środowisko osób głuchych ma działalność osób słyszących mających kontakty z niepełnosprawnymi słuchowo (głównie dydaktycy i członkowie rodzin), a także coraz liczniejszej rzeszy wykształconych

nieślyszących. Spowodowało to stopniowe zmiany w gramatyce języka migowego, zbliżając ją coraz bardziej do języka naturalnego poprzez adaptację norm gramatycznych języka polskiego. W telewizji pojawiły się programy w wersji dla nieślyszących, tj. z tłumaczeniem na język migowy. Wpłynęły one nie tylko na rozpowszechnienie wiedzy o samym języku, ale także na przybliżenie jego gramatyki do mówionego języka polskiego.

System edukacyjny współczesnych krajów rozwiniętych stawia sobie za cel wyrównanie szans osób niepełnosprawnych słuchowo. Dlatego pojawiła się potrzeba wytworzenia nowego narzędzia, które umożliwiłoby osobom nieślyszącym pełny udział w procesie edukacyjnym. Takim narzędziem stał się tzw. język migany czyli migana odmiana języka naturalnego, gdzie znaki migowe mają tą samą treść co mowa i przekazywane są równoległe z nią. Język migany wykorzystuje znaki daktylograficzne i ideograficzne z tradycyjnego języka migowego, natomiast zasady gramatyczne z języka polskiego [1].

Polski system języka miganego opracowano w latach 1964-65, jego specyfiką jest równoczesna realizacja dwóch subkodów języka naturalnego – odmiany mówionej i miganej. Jego pełny wariant polega na „równoległym przekazywaniu tego samego tekstu w języku mówionym i miganim z dokładnością „co do litery”, a więc precyzyjne odwzorowanie w przekazie miganim tekstu polskiego razem z końcówkami fleksyjnymi” [1]. Język ten ma jedną dość poważną wadę – jego przekaz jest znacznie wolniejszy (ok. 30%) niż języka naturalnego w odmianie mówionej.

W Europie język migowy jest uznawany za pełnoprawny środek komunikacji, co zostało zatwierdzone w „Rezolucji Parlamentu Europejskiego z dn. 17 czerwca 1988 r. w sprawie języków migowych głuchych” [3]. Powstają centra tłumaczeń, kształceni są ślyszący - posługujący się biegle językiem migowym, a osoby nieślyszące mówiące i posługujące się językiem migowym uznawane są za dwujęzyczne. Coraz szerzej także kształci się w tym zakresie nauczycieli i tworzy klasy integracyjne, co umożliwi nieślyszącym dzieciom kontakt ze środowiskiem ślyszących rówieśników, a także łatwiejszy dostęp

do edukacji nie tylko na poziomie podstawowym i średnim, ale także wyższym.

Z uwagi na potrzebę umożliwienia jak największej integracji ze społeczeństwem osobom nieślyszącym we współczesnym świecie wykorzystuje się trzy systemy kształcenia:

- System nauczania mowy dźwiękowej, w którym uczy się osoby nieślyszące języka mówionego. Wadą tego systemu jest to, że nie każda osoba głucha bądź z uszkodzonym słuchem jest w stanie opanować dźwiękową postać języka, jednak daje ona możliwość najłatwiejszego kontaktu ze środowiskiem osób ślyszących.
- System nauczania za pośrednictwem pisma i daktylogologii, w którym przekazuje się pisemne zasady języka mówionego za pomocą znaków pisanych (alfabetu) oraz znaków daktylograficznych (alfabetu palcowego).
- System nauczania językowo-migowy, który łączy powyższe dwa systemy, dodatkowo użycie języka miganego pozwala osobom, które nie potrafią opanować dźwiękowej postaci języka, na posługiwanie się językiem miganim.

Systemy te stosowane są w postaci czystej lub kombinowanej, w zależności od nasilenia zaburzeń słuchu i zdolności intelektualnych osób uczących się. Priorytetem kształcenia osób niepełnosprawnych jest, jak wspomniano wyżej, jak najszybsze zakończenie segregacyjnych form kształcenia, polegających na oddzielnym nauczaniu osób z zaburzeniami słuchu w szkołach specjalnych. Takie formy kształcenia prowadziły do wyeliminowania osób niepełnosprawnych z życia społecznego, ograniczały kontakty ze społeczeństwem oraz utrudniały samodzielne funkcjonowanie.

Wprowadzenie form integracyjnych, czyli wspólnego nauczania osób niepełnosprawnych i zdrowych ma na celu zapewnienie tym pierwszym dostępu do różnych form aktywności i możliwie najpełniejsze uczestnictwo w życiu społecznym. Dlatego koniecznością jest dzisiaj właściwa edukacja pedagogiczna nauczycieli w szkołach masowych oraz zapewnienie dostępności tego rodzaju kształcenia (klasy integracyjne) dla jak najszerzej grupy młodzieży niepełnosprawnej [4].

Piśmiennictwo

1. Szczepankowski B, Koncewicz D. Język migowy w terapii. Wyższa Szkoła Pedagogiczna: Edukacyjna Grupa Projektowa, Łódź 2008.
2. Szczepankowski B. Język migany w szkole. Część 1. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2004.
3. Hoffmann B. Surdopedagogika w teorii i praktyce. Wydaw. WSP TWP, Warszawa 2001.
4. Osiecka J. Kształcenie osób niepełnosprawnych w Polsce – stan obecny i perspektywy. [Dostęp: 29.12.2010] <http://biurose.sejm.gov.pl/teksty/i-635.htm>